

SZILI LEONTIN életkora szerint — május 16-án tölti be nyolcvanadik életévét — abba a generációba tartozik, mely **Ady, Móricz és Babits** jegyében indult, s az elődök példája nyomán egyre mélyebbre hatolt a kor magyar társadalmának rétegeibe, hogy innen nyert tapasztalatait kamatoztassa azután a társadalom megjavításának fáradságos munkájában. De **Szili Leontin** nem a kor nagy kérdéseit igyekezett ábrázolni regényeiben és elbeszéléseiben — melyek a harmincas évek népszerű, olvasott írójává avatták —, hanem azokat a rétegmozgásokat figyelte egyre komolyabban és érzékenyebben, melyek az emberi lélekben játszódnak le az élet egy-egy sorsfordulóján. Különös affinitással fordult írásaiban az irodalom társművészetei felé: prózájában újra meg újra zenei témák bukkannak fel, s széles körben ismert rádiójátékainak hősei is többnyire muzsikuskok. Am akármilyen sorsokat ábrázoljon is, mindig az úgynevezett „*emberi tényező*”- áll érdeklődésének és művészetének középpontjában, ezt igyekezett megragadni a lélek és az irodalom már-már áhítatos tiszteletével, szelíd alázattal, mely oly sok hőst avatja a hétköznapi nemes, követésre érdemes típusává.

Írói érlelődésében, egyénisége alakulásában nagy szerepe volt a meglehetősen méltánytalan sorsú költőnek, **Dutka Ákosnak**. Talán az ő példája is arra készítette **Szili Leontint**, hogy csöndben, némi nosztalgiával beletörődjön abba, hogy a hajdan hozzá oly kedves irodalom számára már szűkebb marokkal méri sikereit és elismeréseit. Ennek ellenére mindig dolgozott, most is dolgozik, mert tudja, hogy olvasói ma is számon tartják, új műveket várnak tőle. Ezek elkészítéséhez kíván neki további erőt és életkedvet

a *Vigilia* szerkesztősege.

A würrzburgi gyertya EGY RÉGI BARÁTSÁG MARGÓJÁRA

Írta **SZILI LEONTIN**

Négy esztendeje is elmúlt, hogy a *Vigilia* akkori szerkesztője helyet adott a lap hasábjain a *Westminster* katedrális irodalmi panteonjában érzett élményeimnek. S nem sokkal később szólhattam itt saját *Poets' Cornerem* rejtett sírkertjéről is, ahogy én nem merev márványobeliszkek, derékba tört oszlopok, korhadtt fake-resztek, avagy megsüppedt, jeltelen sírhantok alatt, hanem számomra hús-vér, s főként szellemi valóságukban őrzöm baráti kortársaimat; tovatűnt múltamnak egy-egy élő darabkáját. Egyiket sem a hírneve tette számomra felejthetelenné, hanem lényének valamely jellegzetes tényezője: kimeríthetetlen tudása, a tehetősége, segítőkészsége, megértése, eszméinek tisztasága, megőrzött hite, egyenes gerince, avagy sziporkázó szellemének utánozhatatlan humora. *Emberek* voltak valamennyien, különféle, de sohasem akármilyen emberek. És *barátok*. Bizalmuk birtokában sokfajta kategóriába oszthatnám őket, illetve *semmilyen kategóriába*, mert egyikük sem volt egy másikkal összehasonlítható; mindannyian *egyéni*ségek. Akár példák, akár ellenpéldák, *egyben* azonban közösek: mindegyiknek volt valami embert formáló hatása személyiségem kialakulásában, s így — példa avagy okulás révén — akaratlanul is hozzásegítettek saját egyéniségem fáradságos kialakulásához.

Bölcs rendelése az Istennek, hogy a múltba visszanezhetünk, ám nem láthatunk a jövőbe. Jó, hogy visszaemlékezéseim megjelenésekor nem sejtettem, hogy két év elteltével *Poets' Cornerem* kegyelettel őrzött emlékműveit szaporítja majd égnék szökkenő, minden időt kiálló sírkeresztjével az önzetlenségében saját hatá-

rain túlhan is embertársaihoz odahajolni képes írástudó poéta, *Rónay György*. S alig egy esztendőre követi őt a vele úgyszólván egyidőben született, egyidőben indult irodalmi és baráti kortárs, szívére szorított — általam is jól ismert — házi Belvárosával. Nemcsak elsüllyedt ósdi házaival, patinás cégéreivel, azóta feledésbe merült helyi szólásmódjával, de a legtöbb ember részére oly áthatolhatatlan, masszív falainak titkos ízeket rejtő, különleges atmoszférájával, amit a mai ember honnét is ismerhetne? Csakis az, aki maga is *megélte*, élheti át újra amúgy igazából e jellegzetes „városban” városrészt volt szépségeit és gyarlóságait, egész életében hűséges szülöttének és lakójának, *Thurzó Gábornak*, szűkebb hazájáról, önmagáról és példaképének tisztelt édesanyjának emelt emlékművében.

Nemcsak a két évszázados, ma már műemléknek számító — *Előjáték* című regényében oly szemléltetően körülírt — családi házat ismertem jól, ahol egész életét leélte, de a család történetét, a szakmai tisztességet megőrzött pékség szerény üzlethelyiségét, és erős kézzel, szigorú pontossággal kormányzott tulajdonosát is, a férfimértékkel is keménynek nevezhető, habár sok, akkor kötelező külsőségekben tipikusan női mivoltát is megtartó, különleges egyéniségű asszonyt. *Katica néni*, akire férje tragikus halálával nemcsak korai özvegysége, négy fiúgyermekének felnevelése szakadt rá fiatalon, de a tengeri adósságban mármár menthetetlenül elsüllyedő jó hírnevű pékség megmentése is. Kevés asszonynak sikerült volna megbirkóznia a nehéz feladattal; özv. *Rutterschmidt Károlyné* nagy akaraterejével és lankadatlan szorgalmával újból felvirágoztatta a patinás, régi boltot. Kevés szabad idejét is munkával töltötte: szenvedélyesen szeretett kézimunkázni. Kötő-horgoló-stikkelő ÖTYÉ-jének baráti köréhez tartozott az anyósom is, akit édesanyjával kapcsolatos témában *Iren néni* néven emlegetett *Thurzó*. Általa üzent: szeretné, ha meglátogatnám az *Élet* Szentkirályi utcai szerkesztőségében.

Ekkor kezdődött több mint négy évtizedes barátságunk, melyről így emlékezett meg hetvenötödik születésnapomra írt köszöntője bekezdésében: „*Minden barátság csupa kockázat. Különösen, ha sok évtizeddel kezdődött, s még inkább, ha azok az évtizedek annyi változást, megpróbáltatást sodortak magukkal. Milyen sok barátság feneklett meg rejtett zátonyokon elmúlt évtizedeinkben, hány barátságot mérgezett meg a gyanakvás! Negyven éven át szeptőltenül, legfeljebb egy-egy gyorsan hegedő horzsolással, megtartani egy barátot, barátságot — próbakő az életünkben. Ilyen barátom volt Szili Leontin...*”

Helyesbítenem kell: a négy évtizednek akadtak azért hosszabb horzsolásai, sőt időszakai elszakadásai is, mert sohasem rejtettem véka alá, ha valami nem tetszett. Am épp ez egy barátság igazi próbaköve: őszintén megmondhatni nemcsak a kellemest, a kellemetlent is. Őszintén állíthatom: vitakozhattam vele, és vitakoztunk is épp eleget. De előbb-utóbb, amikor ellentmondási heve már lehiggadt s győzött tárgyilagos igazságérzete, akárhányszor megkövetett. Egyre inkább türte időnkénti szigorúságomat, értékelte a biztatásaimat, és — utolsó éveiben — a simogatni tudásomat is, ha rászorult, és ő, mennyire rászorult betegségének reménykedő és lemondó váltakozásaiban!

Nem szerénységéből, de őszinte ragaszkodásának bizonyosságául idézek egy eltávolodási szakasz utáni válaszleveléből: „...*Nem képzeli, mennyire örültem gyönyörű levelének. Mindig nagyon fájt, ha olykor elszakadt tőlem és mindig boldog voltam, ifjan, öregedve, ha a maga szép légkörét, tiszta lényét élvezhettem. Higgye el nekem, ez nem udvariasság. A hatvanon túl az ember már nem udvarias fölöslegesen. Minden emlék számít, — s hogyan maradhattak volna bennem nyomtalanul a Székács utcai, majd a különféle utcai együttlétek, és Maga itt nálam, a szerkesztőségben, a viták, és — igaza van! — az én »ifjonti szerzetelenségem«. Becsülöm és szeretem az emberségét, becsültem és szerettem az elszakadás fölösleges éveiben, és becsülöm, szeretem ma is...*”

Igen, az az „ifjonti szerzetelenség”, a dacos „olyan vagyok, amilyen” maradt mindvégig a jellemzője; általa érzett igazságának síkraszállásaiban odamondani kívánó heves lobbanékonyága. Kifejező stílusának logikusan és pontosan megfogalmazott szavaival és mondataival, de mindenkor benső indulatától fűtötten lendült bele a maga valóságának bizonyításába.

Ilyennek ismerhettem meg már első találkozásunkkor is a Szentkirályi utcai szerkesztőség aprócska helyiségében, ahol meglepődtem a „szerkesztő úr” szinte

kamaszosnak érzett fiatalságától. Tizenegy esztendővel voltam idősebb, tulajdonképpen még fiatal, de már gyermekfejjel kenyerét megkeresett, életének megpróbáltatásaitól koránál lényegesen komolyabbá érett dolgozó asszony, aki már az első percben valamiféle anyáskodó gyöngédséggel hallgattam meg okosságától csillogó, lelkes szemmel adott programját az eljövendő munkának. „*Szólíthatom tehát Lilinek? Köszönöm. Rögtön bemutatom Erdősi Károly főszerkesztőnek, akinek a beleegyezésével hívtam meg az ÉLET munkatársául. Tudja, e tiszteletreméltó falak kissé dohosak már, szükségük van — akárrcsak a csupán kegyes katolikus irodalomnak — egy kis meszelésre, vérátömlesztésre. A régi tradíciókat is megtartva, egy mégis nyitottabb neokatolikus irodalomra. A megbecsült régi nevek mellett sok új névre, melyek — hiszem és remélem — értékálló nevei maradnak a magyar irodalomnak. No, igazán nem kívánom, hogy lépjen ki asszony-író mivoltából. Az a csipetnyi érzelmesség — de sohasem érzélgősség — erénye egy asszonyírónak, aki a valóságos élet problémáit nem csupán fekete-fehéren, ám mégis katolikus lelkülettel, csak éppen modernebbül, természetes közvetlenséggel tudja közölni, sőt: példaadó irányt tud mutatni. Megjelent novelláit olvasva, ösztönöm, sőt az értelmem is azt mondja: magának hinni tudnak az olvasói...*” Igyekeztem az előlegezett bizalomra rászolgálni, s az olvasók bizalmát is valóban megnyerni. És ez olyannyira sikerült (becsületesem mondom, nem stréberkedéssel, tetszeni vágyással, hanem saját nehéz ifjúságom tapasztalataitól egyúttérző emberré váltan), hogy a Szent István Társulat nemcsak az elbeszéléseimre, cikkeimre és a regényeimre tartott igényt: *Erdősi Károly* felkért az ÉLET szerkesztői üzeneteinek vezetésére. Persze, nem sejtettem, hogy e rovatom szinte lavinává nő, s egy férfi olvasónk levelének megszólításán derülve, Erdősi Károly is *Leontin atyának* nevezett el (így szólítottak — kedveskedve-csúfolódva — fiatal író társaim is), és nem ok nélkül, mert az egyre szaporodó levelekben bizalommal gyóntak életükről nők és férfiak, vegyesen.

Sokat beszéltünk erről akkor és később is Thurzóval, aki többször is kijelentette szóban és írásban, hogy a lap sokoldalúságán túl az üzenetek nagyban hozzájárultak a lap kezdeti 700 példányának rohamos emelkedéséhez, közel félszázezerre. Kíváncsi volt népszerűségem titkára, pedig semmi titka sem volt. Egyszerű a magyarázat: nehéz időkét éltünk. Nehéz időkben pedig mindig elburjánzanak a problémák, a benső vívódások, és a helyes utat már gyakran felismerő, de ingadozó lelkiismeretnek szüksége van egy személytelen, ám együttérzésében mégis érzékeny fogékonyságú ítélőbíró megerősítésére. Néha egyetlen — jó időben és szeretettel — odavetett szó is eldöntheti egy sebzettségéből felépülni kívánó ember jövőjét. Egy alkalommal őszintén bevallotta, hogy írói mivoltomat nem is egy író társam szemében lerontotta ez a rovat, s való igaz, a mások életével való sok törődés rengeteg energiámat szívta el. S azt is megkérdezte a régi kamasz-szerkesztői hangján: „*Mondja, Leontin atyám, megérte?*” „*Azt kell mondanom: igen. Mert higgye el, Karcsikám*” — nekem sohasem volt ő Gábor, én Karcsinak ismertem meg a Rutterschmidt-házban, így Karcsi marad mindvégig számomra —, „*az élet sérültjei minden simogatásért hálásak, s voltaképpen e rovat tanított meg arra, hogy minden ember felelős minden embertársáért, és a legnagyobb bűn a mások iránti közöny.*” Nem véletlen hát, hogy az ő életéért is gyakran éreztem felelősséget, és az sem, hogy ő is mind gyakrabban állt be egykori rovatom önként gyónóinak a sorába. Betegsége súlyos megpróbáltatásaiban neki is szüksége volt az általa nekem tulajdonított „egyúttérző érzékenységre”, amit ma *empátiának* neveznek. Amikor megtudta bajának tragikus diagnózisát, hozzám rohant el, szinte fuldokolva az előtte megnyílt szakadékkal kénytelen szembenézéstől: „*Hálálra vagyok utélve! Ebből nem lehet meggyógyulni!*”

Bizonyosan tudom, fajsúlyában e perctől mélyült őszinte szeretetté eddigi ragaszkodása, kaptak egyre több tartalmat eddigi, legtöbbször szellemesen humorizáló és sziporkázón ironizáló „*intimpistáskodásai*” (jellegzetesebb meghatározást nehezen találhatnék egyénien keserű-derűs, cinikusnak tűnő monológjaira). Tudtam, most már szükségesekek számára a szorosan régmúltjához tartozó, de sohasem érzélgős, inkább rejtett gyöngédség, a hitét és munkakedvét szavahihetően felszító őszinte buzdítások. Bár sose panaszkodott, s napjai látszólag a megszokott mederben folytak, a valóságban egyre felfokozottabb tempóban, hihetetlen akarat-erővel dolgozott. Gyakran észlelhettem életvitelének furcsa kettősségét, amit öröklött génjeinek megosztottságával véltem megmagyarázni. Mert vajon nem anyai öröksége volt-e fáradhatatlan szorgalmú munkabírása, persze az ő, tehetségétől

magasabb rendű, saját „szakmájában”? Takarékos, néha puritánságig leegyszerűsített életmódja, melynek hétköznapijaihoz tartozott reggeli bevásárlása a Nagycsarnokban, ünnepnapjaihoz pedig sohasem elmulasztott szentmisehallgatása. Kötelességeit mindenkor megtartotta, de viszolygott mindenfajta kötöttségtől. Ezért tartották sokan időnként hétköznapi rendjétől merőben eltérő szabálytalanságokba és túlzásokba menekülő betörhetetlenségeit, 'lüktedően élénk mozgékonyosságú alkattát bohémnak, sőt linknek, amilyen sohasem volt, sőt; ígéréteit mindenkor komolyan vette, az időpontokat is; határidőre „szállított”, semmiben soha nem késett el. De felismerhetőek voltak benne egyes apai gének is, habár apjával ellentétben nagyon is takarékosan bánt a pénzzel. Utazásokra azonban szívesen költött, sokat utazott, egyre többet. „*Ki tudja, meddig tehetem?*” — vetette oda, csak úgy, mellékesen.

Mondom: panaszkodni nem szeretett. Noha olykor mérhetetlen keserűséggel buggyant föl belőle vívódásainak sok titkos gyötrelme, amikor egy-egy besugárzás vagy injekció után röviden megjegyezte: „*A hullaházból jövök...*” S az egyre több, mérhetetlenül sok cigaretta, bor, sűrűsödő utazásai, a megszabott élettartamával versenyt futó, felizgatott képzelete által diktált munkatempó — mind, mind becsukódó jövőjének felejtését és egyben a szembenézést szolgálta. Leküzdhetetlen élet-szeretete számtalanszor tette fel mohó reménykedéssel a kérdést: *Háttha...?* De tudta jól, hogy *Biztosan!* És amint testében egyre előrébb haladt a roncsoló kór, ő egyre felkorbácsoltabb iramban próbálta még papírra vetni, amit még lehet, nehogy elmondatlanul rekedjen benne mindaz a történet, jelenség, furcsaság, tragédia, sőt lírai szépség, melyeket szellemének és lelkének egyre érzékenyebb csápjáival tapintott ki a jelenéből — és főként a múltjából. Lényegében minden egyes írásában most már az életétől búcsúzott s próbált bátran szembenézni az elkerülhetetlenül közeledő halállal.

Mert őt nem az öregség, hanem jövője bizonytalan bizonyossága tanította meg a visszanezésekre is: elfutott napjait újra élhetni ifjúságának egykori kertjében, mely épp az egyre beszűkülőbb jövővel tárult ki újjent benne, folyton közelebb futva megkopott színeinek új aranyozásában, a már-már elfelejtett egykori jó izek megújult zamatával. S e kirándulásaihoz talált bennem oly hallgatóra, aki jól ismerte őt kamaszosan szertelen ifjúságában, ismerte a régi belvárosi szülőházat, az ósdi dagasztógépek megnyugtató zümmögésével, a frissen sült Rutterschmidt-kenyér jó szagával, — és később a kályha melletti asztalkát is, a reszkető, megráncosodott asszonykétől *pasziánszra* odavetett francia kártyákkal, és a karosszéket, melynek öblében majdnem elveszett már a kemény akaratából gyámoltalanná gyöngült „iránytűje” az egykori *Karcsinak*, akit most már *Thurzónak* nevezett a vastag hárászkendőjében örökké fázó öregasszony is. *Katica néni* tulajdonképpen e kősei korszakában zárt igazán a szívébe; meghatotta, hogy kora reggel csarnoki bevásárlásaim után gyakran szaladtam fel hozzá pár szál virággal, mert tudtam, mennyire szereti a virágot. Ilyenkor gyakran voltam tanúja, amikor fia szomszéd lakásából áthozta a frissen főzött, forró feketét, és itatta meg olykor tréfálkozó, de mindig gyöngéd gyermeki szeretettel erőben rohamosan hanyatló öreg édesanyját. Egyszer — később — egy vitánk alkalmával megjegyeztem: „*Tudja-e, melyik tulajdonságáért tudtam sok mindent elnézni magának?*” „*Tudom* — felelte —, *Anyáért. Igaz?*” És ő, akinek kötött, szabatos prózai irodalmi területe — bevallottan — távol állt a költészet kötetlenül csapongó világától, ekkor idézett *Csanád Béla* gyönyörű verséből: „*Halott anyám gyökér a földben, befonta láthatatlanul egész világot...*”

Valóban. Halott anyja volt életének a gyökere. Belőle lombosodott ki — prózája lepleiben — emlékeinek kitarulkozó mesefája. Irántam érzett ragaszkodása is. A barátsága. És az istenhitéből. Mert különféle bírálatokat eredményező, ellentétesen megítélő kételkedései ellenére is, lelke mélyén mindig a hite bizonyosságát kereste. Ez a sokat szenvedett, szánandó lélek alapjában véve véget érni nem akaró párbeszédben állt az Istennel. S hogy hitt benne, tanúskodik híressé vált *Rapid necrosis* című novellájának átadásakor tett kijelentése: „*Nehéz, Lilikém, ez a mi vallásunk; önakaratunkból nem vethetünk véget a szenvedésünknek. El kell véselnünk*”.

Már régebben is, de kórleleteinek bizonyossága óta a karácsonyi ünnepkör valamelyik napját mindig nálunk ünnepelte. Havonta egyszer-kétszer látogatott el (Joker kutyája meg sem várta a liftet, boldogan iramodott fel az ötödik emeletre),

telefonon pedig minden héten felhívott. Így utolsó karácsonya előtt is egy pár nappal. „Nagyon ramatyul vagyok; nem szeretném elrontani az ünnepüket, — talán jobb, ha nem megyek el.” „Csak ezért?” — kérdeztem, és amikor bevallotta, hogy igen, nyomatékosan ismételt meg *mindenkorra* szóló ünnepi meghívásomat.

Karácsony első ünnepén hozatta el magát kocsni az általa csak gyerekeknek nevezett fiatal házaspár férfitagjával, Frikével. Bár emberfeletti akarattal kívánt uralkodni gyöngeségén, nem tudta leplezni nagy elesettségét. Enni is alig tudott, a gondosan áttört pépes ételekből sem. Beszélnie is nehezebbre esett. Elhozta ajándékba könyvtárának legféltettebb dedikált kötetét, Rónay György *A nábob halála* című regényét. „Magánál jó helyen lesz” — tette le lemondó mozdulattal. S egy fenyőből kötött asztaldísz is hozott, melynek gyertyáját azonnal meggyújtatta. Hallgatagon bámult pislákoló, majd fellobbanó lángjába. „Szeretem a gyertyalángot — mondta végre, inkább önmagának. — Úgy lobog, mint jobbik lényünkben a hit.” Megnézegette még kis karácsonyfánk alatti apró ajándékaimat, azzal a szinte kiskiús kíváncsisággal, ami mindvégig jellemzője maradt. Mindig mindent megfigyelt, most elsőnek az *Ilse* barátnőmtől kapott, masszívan tömör, vastag fehér gyertya ötlött a szemébe; rajta fekete látképével a festői Würzburg, szentekkel megtűzdelt régi hídjával, a fölébe magasodó ősi várral. Sokáig nézegette, és amikor betelepedett egyetlen kényelmes karosszékünkbe, Würzburgról kellett beszélnem, mert a nyáron ő is járt ott.

Fiatalon özvegygé lett *Ilse* barátnőm élt ott, aki özvegyiségében — Katica nénihez hasonlóan — becsületben nevelte fel három kisgyermekét. *Florian Nüdling*, a vője elvitt minket a *münsterschwarzachi* Benedek-rendi kolostorban élő művész-szerzetes nagybátyjához, aki az általunk csak kevéssé ismert (mi inkább csak *Veit Stoss*-ról tudtunk) *Till Riemenschneidert* tartva eszményképéül, lett fafaragó mesterré. Németországi utam legnagyobb élménye volt nála tett látogatásunk. Thurzó kérésére most előkerestem tőle kapott fotóimat újból felépült templomának általa faragott oltáiról.

Elgondolkozva hajolt a képek fölébe. Kért, hogy beszéljek Bonifaz atyáról. „Látogatásunkkor már nagyon beteg volt a törékeny, ősz mester, bal keze és lába úgyszólván béna, mégis szakadatlanul fúrt-faragott szerény kis műhelyében. Az ő arcát a természet faragta nemesre: tisztaság, áhítat és alázat jellemezte e boldog művész-szerzetesi arcot. Utolérhetetlen szintézise választott művészetének, hitének és az őt körülölelő harmonikusan szép tájnak.” „Alázat?” — fordult felém szinte izgatottan. „Igen. Képzeld: e műveket (ugye hihetetlen?) még a nevével sem jelezte meg. Nem érdekelte a hírnév — csupán — mint mondta — a szolgálat.” „A szolgálatot megértem, de az alázatot nem” — nézett majdhogy kételkedő izgalommal Bonifaz atya ősz hajkeretbe foglalt arcának békés mosolyára. S most hirtelen szegezte nekem a kérdést: „Azóta már meghalt. Igaz?” Felém is felesleges volt, hisz figyelmét nem kerülhette el a művész által faragott megfeszített Jézus fotója mellé csatolt gyászjelentés. Nézte, hosszan nézte az Istent oly alázatosan szolgált faragóművész alkotta feszületet. „Bevallom, irigylem. Mit gondol: kinek érezhette ő megfeszített Jézusát?” Gondolkoznom kellett, mert tisztában voltam megfogalmazásom felelősségével. „Azt hiszem — kezdtem el lassan —, Jézust a szeretet hídjának érezte, a magasságból a földre. S a fénynek, földi sötétségünkéből a mennyi világozásba. Mely úgy lobog — ahogyan maga mondta — mint jobbik lényünkben a hit...” Bólintott. „Azt hiszem, így van. Talán ezért szeretem a gyertyákat...” Szenvedően hajtotta hátra a fejét: „Nagyon elfáradtam... Megengedik, hogy ledőljek egy kissé?...”

Többször is telefonált még karácsonyi látogatása után, bár egyre nehezebben beszélt. Utoljára január huszonkilencedikén hívott fel: „Lilikém, szeretném még egyszer látni. Holnapután, szerdán bevisz Frike injekcióra, a hullaházba. Utána elvihet magukhoz?...” A liftből gyámolító gyöngédséggel támogatta ki őt Frike, másik kezében cipelve beteg barátom selyempapírba burkolt utolsó figyelmét, egy cserép halovány rózsaszínű jácintot. Megdöbrentünk az urammal: mennyire lőromlott karácsony óta! Szinte gyermekien kicsinyt fogyott csontig soványodott teste, sápadt viaszossá törődött az arca. Értelemtől és oly gyakran indulatos hévtől lobogó szemére messzire kémlelő, idegenszerű homályt vont valami, nála eddig sose észlelt révetegség. Ölmos lépteit Frike a rekamiéhoz kormányozta. „Nem

volna mégis jobb, Gábor bácsi, ha inkább hazavinném?” Megingatta a fejét: „Szeretnék még egyszer itt... — Alig voltak érthetőek a szavai. — Itt mindig jó... Egy kicsit otthon... Anyánál...” Feje belésimult az odakészített vánkosba, és megismételte, nagyon halkán, töredeztve: „Anyánál... Most folyton róla... róla álmodom... Mint a hangjátékomban... Az anyám nagyon messzi van... Makay Margit hangja, ugye, hasonlított az övéhez?... Vagy csak én képzeltem?... És Garas... nagy színész... Igaz?...” A kapott injekcióban altató is lehetett, mert hirtelen elnyomta az álom. Frike távozásakor kezembe nyomta munkahelyének telefonszámát: „Ha kell, tessék telefonálni; percekben belül itt leszek”.

Férjemmel felváltva őriztük az álmát; arca meg-megrándult ziháló vergődésében. Félig-meddig ébredt csak — nagysokára — öntudatra. „Nagyon szenvedek” — vallotta be akadózva, és szeméből most már szégyentelenül patakzottak a könnyek. Férjem az egyik oldalról támasztotta meg, én a másik oldalához ülve kezdem simogatni, egyre, szüntelenül simogatni a kezét. S ő, aki annyira tartózkodott mindenfajta érzésnyilvánítástól, megriadt gyermek módjára hagyta, sőt nyugtatta meg ez a simogatás. Testét meg-megrázta visszafojthatatlan zokogása. „Többet nem jöhetek már magukhoz... — Szinte sípolva törtek elő alig érthetően szakadozott szavai. — De ugye... ugye mindig... mindig a barátom marad?... Odaát is...?” „Igen — feleltem szilárdan —, mert én hiszek az »odaát«-ban!” Lehunyta a szemét. Azután váratlanul suttogta: „Elfelejtettem a nevét...” „Kinek a nevét?” „Az oltárfaragóét... akit irigyeltem...” — és a würzburgi gyertyámra mutatott. „Értem már — világosodott meg bennem minden —, Bonifaz Nüdling atyára gondol, Münsterschwarzachban...” És szinte öntudatlanul hoztam oda neki karácsonyra kapott würzburgi gyertyámat, a kegyes hazugsággal: „Már karácsonkor magának szántam, de elfelejtettem odaadni”. „Nekem adja? Az enyém?” — csillant fel meggyőtrött arcán a torz mosolyba fulladt öröm. Zsebkendőjét a szájára szorította, s ijedten láttam, hogy csupa vér lett. Már régebben mondta, hogy a véget egy erős, hirtelen vérzés hozza majd meg. Ő maga is erre gondolhatott, amikor intett, telefonáljunk Frikének, aki valóban, úgyszólván percek alatt itt termett.

Körülhordozta még tekintetét a szobán. Az íróasztalom fölötti szelíd Krisztus-arcon és kedvenc képén, a lovasberényi esti templomrészleten. Elbúcsúzott; megcsókolta az arcom, ami nem volt szokása; aztán rátámaszkodott Frike fiatal vállára. A liftajtóból még egyszer visszaintett — s többé nem láttam már, a hangját sem hallottam. Az otthon átszenvedett négy nehéz nap alatt még telefonáltattott a hozzá haláláig hűséges jó baráttal, aki elmondta, mennyire szenved Gábor, de nem akar bemenni a kórházba; a régi házban kíván meghalni, ahol született, és ahonnan édesanyja is eltávozott „nagyon messzire”. A tőlem kapott würzburgi gyertyát égeti szüntelen, belebámulva a mellette lobogó gyertyafénybe. Ám az ötödik napon — hétfőn — megtelefonáltatta: mégis muszáj bemennie.

Most már morfiummal kábították, de éles szelleme újból meg újból öntudatra ébredt, és világos perceinek gondolatait — mint egyik utolsó novellájában a haldokló Beethoven — jegyzetfüzete lapjaira firkálta. Bent léte jóformán két napig sem tartott.

Temetésére nem mehettem el, hisz már évek óta kell a szobát őriznem. A negyven év alatt sokszor kaptam tőle virágot, most én küldtem neki, az utolsó kérésére utaló felírással: „Az ÉLET-től a halálig, és azon túl is”. És február tizenhatodikán, pénteken fél kettőkor gyertyát gyújtottam a Krisztus-fej előtt, melyet otthonom porrá égése után még a Szent István Társulattól kaptam ajándékba; nem a würzburgi gyertyát, azt akkor oltották el, amikor végleg el kellett hagynia a régi házat. Lángja addig szüntelenül ott lobogott a betegágyánál, csonkja még most is ott áll, megfeketedett kanóccával, kihunytan. Fényében vajon felsejlett-e előtte — szinte kibírhatatlan szenvedésében — az általa megirigyelt Bonifaz atya alázatos belényugvásba magasodó művészarca? S a szeretet hídján vajon megpróbált-e ő is felkapaszkodni az általa Bizonyosság Istenének nevezett magasságba? Én hiszem, hogy igen.